

ROTTERDAMSCH E SCHILDERS.

DOOR

P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.

DE SCHILDERS VOLMARIJN ¹⁾

HENDRICK CRIJNSE VOLMARIJN.

D EZE schilder kwam uit Utrecht, waar hij geboren was, naar Rotterdam. Dit leert de oudste aantekening, hem betreffende, welke wij konden vinden. Op 28 Januari 1601 had de eerste aankondiging, op 11 Februari daaraanvolgende de voltrekking van zijn huwelijk plaats in de Gereformeerde Gemeente te Rotterdam. De aantekening in het Trouwboek van die gemeente luidt: „getrouwd HENDRICK CRIJNSEN, J. G., van Utrecht, woont opt Kerckhoff, met ARIAENTGEN LEENARTS, J. D., van Rotterdam, woont in den Oppert”.

Herhaaldelijk komt deze HENDRICK CRIJNSE in de Gifteboeken voor, en eerst in eene acte, na zijn dood verleden, wordt zijn familienaam vermeld. Op die

¹⁾ Ook te Amsterdam hebben, naar het schijnt, VOLMARIJNS gewoond. HESSELS vermeldt in zijn *London Dutch Church*, eene attestatie door den Kerkeraad der Gereformeerde gemeente te Amsterdam op 25 April 1657 afgegeven aan eenen „PIETER VAN VOLMERIJN”.

acte komen wij later terug, en hier stippen wij slechts aan, dat hij daar genoemd wordt HENDRICK CRIJNSE VOLMARIJN.

Men zal ons zeggen, dat hij herhaaldelijk in de Gifteboeken van Rotterdam voorkomt, niet overdreven noemen, als wij mededeelen dat wij in de dertig jaren, verlopen tusschen 24 April 1606 en 22 Mei 1636 niet minder dan 46 actes telden ¹⁾, waarbij aan of door hem huizen of erven werden overgedragen. In al die actes heet hij nu eens koopman in schilderijen dan schilder. Van al deze actes zullen wij slechts die mededeelen, waarbij ook andere schilders betrokken waren. Den 28^{en} Juli 1628 verkocht hij aan WILLEM WILLEMSZ VIRULIJ een huis aan de Oostzijde van de Nieupoort of Oppert. Aan den „schilder” DIRCK CLAESS HOFF droeg hij op 18 November 1615 over een huis aan de Westzijde van de Hoogstraat, buiten de oude Schiedamsche poort; aan HENDRICK DANIELSS „mede schilder” op 23 Januari 1617 een huis aan de Zuidzijde van de Leuvenbrugstraat; aan ADRIAAN FRANSS. VERWILT, schilder, op 23 April 1622, twee huizen, naast elkander gelegen buiten de Oude Schiedamsche poort binnendijks. De reeds vermelde DIRCK CLAESS HOFF nam 11 Aug. 1623 van hem over een huis aan de Noordzijde van de Nieuwe Brugstraat (de Lange Leuvebrug), en MAERTEN DE ROIJ, „jegenwoordich wonende tot Utrecht”, kocht van hem op 22 April 1624 een huis aan de Noordzijde van de „Corteleuvenstraat, belent ten Oosten DIRCK CLAESS HOFF ten Westen den vercooper selfs... (voor) de somma van 225 gld. soo aen gelde als aen schilderije ende noch met een custingrentebrief van 375 gld.”; terwijl dezelfde den 10^{en} Sept. 1625 van hem nog een huis kocht ten Oosten belend aan het vorige. Op 28 Juli 1630 verkocht hij een huis aan de Westzijde van den Schiedamschen dijk, ten Zuiden belend aan de Schildersteeg, waarbij de kooper, een kruidenier, toekreeg „twee schilderijen in vergulde lijsten, hangende in de keuken, wesende d’een een Bacchusfeest en d’ander twee maechden Anna ende Phillis.” De overdracht van dit huis had plaats op 24 Juli 1631 ²⁾. Voegt men hierbij, dat het huis van DIRCK CLAESS HOFF, na diens dood — HENDRICK CRIJNSE was als voogd over zijne kinderen zelf daarbij tegenwoordig — werd overgedragen aan den schilder MOISES VROLOO, en dat HENDRICK CRIJNSE zelf woonde op den Schiedamschen dijk, buiten de oude Schiedamsche poort, dan zal men toestemmen, dat er om dezen tijd vrij wat schilders dicht bij elkander in die buurt waren gevestigd.

Verscheidene panden, welke hij kocht in 1611 en 1612, lagen aan de Zuidzijde van de „Breede Leuvestraat buitensdijcx buiten d’oude Schiedamsche poort;” hij verkocht die in 1614, 1617, 1620. Op den 21^{en} Juli 1621 werd hij eigenaar

¹⁾ Van deze actes werden er drie medegedeeld in de *Rotterd. Historiebladen*.

²⁾ Prot. not. J. v. ALLER ANDRIESZ. Reg. 9 bl. 88; Gifteboek 22 bl. 635.

Oud-Holland, 1894.

van drie erven, naast elkander gelegen buiten de oude Schiedamsche poort, „aen „de westzijde van de Hoochstraat, op den houck van de binnenstraat, tegenover „de lange Loven (of Leuve) brugge¹⁾, belegen van deselve binnen- ofte dwers- „straet aen de suijsijde, streckende van de Hoochstraet tot achter in de stede „vestsloot toe”²⁾. Op dit terrein bouwde hij aanstonds huizen of hij verkocht daarvan gedeelten om er huizen op te zetten³⁾. Terwijl de Korte Leuvebrugstraat of Breggestraet gelegen is tusschen de Leuehaven en den Schiedamschen dijk tegenover de Leuvebrug, zal de Leuvestraat, aan de Westzijde van de Hoogstraat, of de binnenstraat, in de acte van 21 Juli 1621 gemeld, liggende tegenover de Leuvebrug en strekkende van de Westzijde van de Hoogstraat of Schiedamschen dijk tot de vestsloot, niet anders zijn dan de Schildersteeg. Den eersten keer ontmoetten wij dezen naam in eene acte van 7 Juli 1630, waarbij HENDRICK CRIJNSE zijn huis aan de Zuidzijde van die steeg tot waarborg stelt, en dan in eene gift van 24 Juli 1631, waarbij hij tot waarborg stelt zijne vier huizen aan de noordzijde van die steeg. Waarschijnlijk kreeg deze dien naam, omdat een groot gedeelte van den grond aan onzen schilder behoorde en hij dien bebouwde.

HENDRICK CRIJNSE behoorde tot de Doopsgezinde vereeniging, welke heette de „Vereenigde Gemeente der Waterlanders.” EDUARD NABELS, Med. Dr. was haar „leeraar.” Hij was geboren te Amsterdam, maar woonde te Alkmaar, toen hij op 1 Juli 1612 te Rotterdam trouwde met GRIETJE CORNELISS., en zich te Rotterdam vestigde⁴⁾. Op 5 Nov. 1625 werd HENDRICK CRIJNSE met hem door de weesmeesters tot voogd benoemd⁵⁾. Op aandrang van den „leeraar” ging de notaris N. VAN DER HAGEN, in het begin van Januari 1634, naar „ADAM DIRCKSE, HENDRICK CRIJNEN, ABRAHAM GERRITSZ. VAN VLEUTEN en THYMAN ALLERTSZ. VAN AMERONGEN, alle dienaers van de gemeente ende derselver saecken.” Een zekere CORN. BOM, die eenige jaren tevoren tot de gemeente behoord had, wilde twee obligaties, die ten laste der gemeente waren, opeischen. De dienaers der gemeente lieten den notaris boeken „dat het hen luiden leet genouch was, dat „den insinuant veel moeijten aengedaen werden, dat zij daartoe geen oorsaecke „gegeven en hadden, gelijk hem selfs well was bekend, doch terwijlen den voors. „D. EDUWAERD henluijden 't voors. gelt doet aanbieden & hij sijn recht en actie „op deselve gemeente will behouden, sij daer niet tegen en cunnen doen, & dat

1) Deze brug werd voltooid op 20 Mei 1609 en de Schiedamsche dijk werd van de Zoetensteeg tot de Roode poort bestraat in 1613. (G. VAN REIJN, *Beschrijving der stad Rotterdam*, 1e D. bl. 132 en 135).

2) Gifteboek, Reg. 19 bl. 186.

3) Gifteb. Reg. 19 bl. 401, 456, 480 enz.

4) Stadstrouwregister.

5) Voogdijboek Reg. 3.

„sij oversulcx bereijt sijn 't voors. gelt te ontfangen, belovende den notaris de „voors. penningen te restitueren indien namaels bevonden mochte werden sulcx „te behooren.” Met dit leuke antwoord moest de „leeraar” Dr. ED. NABELS zich te vreden stellen¹⁾).

HENDRICK CRIJNSE was een ijverig kunstkooper. Dit bleek reeds uit het verkoopcontract dat hij in April 1624 maakte met MAERTEN DE ROIJ. Hij toonde echter reeds vroeger en ook buiten Rotterdam zijn ijver. Op 24 Maart 1611 verscheen hij bij Mr. JOHAN MOLIJN, notaris te Delft, om te laten opmaken een contract, door hem aangegaan met HANS STRICK, plaatsnijder te Delft. Hij verklaarde van dezen gekocht en ontvangen te hebben vijftien platen, terwijl STRICK nog voor hem snijden zou „het geschrift in acht comparckementen op de „grooté van Salomons ghebeth, ofte overvloedige rijckdom, ofte indijen meer „schrifts daerin quame, dat hij comparant tselve buijten (d. i. bovendien) sal betaelen”. STRICK moest die acht „comparckementen geschrifts” leveren Kerstmis toekomende, en indien STRICK middelertijd kwam te overlijden, dan zou HENDRICK CRIJNSE gehouden zijn het gesnedene te ontvangen, maar mocht hij voor de ongesneden geschriften korten zes gulden van 't stuk. Bovendien beloofde hij aan STRICK voor de voldoening der genoemde reeds gesnedene en der nog te snijden platen 38 ponden Vlaams, te betalen 5 ponden vls. per jaar, waarvan de eerste termijn zou verschijnen op 16 Jan. 1612²⁾. Uit deze acte ziet men tevens, dat onze schilder een gewikste koopman was. Tot zijne leveranciers van schilderijen behoorde ook de reeds genoemde DIRCK CLAESS. HOFF. Deze verloor zijne vrouw in 1615, en diende dientengevolge op 3 Juni zijn inventaris bij de Weeskamer in; onder de „inschulden” staat in dit stuk genoteerd: „HENDRICK CRIJNSS. schilder debet van geleverde schilderie 80 gld.”

Het huwelijk van HENDRICK CRIJNSE bleef niet kinderloos. Sommige verloor hij, indien tenminste de aantekeningen in het Rekeningenboek van de Kerkmeesters, dd. 1607, 14 à 21 Juli en 1619, 4 à 11 April, waar begrafenissen van „HEINRICK CRIJNEN kint” geboekt staan, hem gelden. Slechts twee zoons overleefden hem, en deze worden genoemd in het testament, dat hij en zijne vrouw op 4 April 1628 lieten maken door den notaris AELBRECHT THOOF, en op 13 Juni 1635 confirmeerden bij den notaris J. VAN ALLER. Zij verklaarden hierbij, dat hun eenige erfgenaam zou zijn CRIJN HENDRICKSZ., hun oudste zoon,

1) De „Waterlanders” waren eene gemeente van Doopsgezinden te Rotterdam, welke in 1700 zich vereenigde met een andere Doopsgezinde gemeente, de „Vlamingen”. Uit de Aanteekeningen, door den heer J. CRAANDIJK gevoegd bij zijne feestrede ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het kerkgebouw der Doopsgezinde Gemeente te Rotterdam, in 1875, blijkt dat van de geschiedenis dezer gemeente zeer weinig bekend is. Wat wij hier mededeelen, kan als een kleine bijdrage tot die geschiedenis gelden.

2) Obreen's *Archief voor Nederl. Kunstgeschiedenis* D. V. bl. 37.

in de eene helft, en de „kinderen die LEENDERT HENDRICKSZ., heurl. soon, in „wettige huijwelick sal mogen procreeren, in de wederhelft van alle des langst- „levendens naertelaeten goederen”. 1)

Ruim twee jaren later stierf onze schilder en kunstverkooper. In de week van 18—25 October 1637 staat in het Register van Overledenen vermeld de begrafenis van „HENRICK CRIJNEN, schilder, op de Schiedamsche dijck”.

Zijne weduwe liet 9 December 1639 een testament maken bij den notaris N. A. VOGEL, waarbij zij legateerde „aen de kinderen van CRIJN HENDRICKSZ „VOLMARIJN haren outsten zoon, haer huis ende erve, staende ende gelegen in „de Schilderstræet aen de Noordzij, belegen van seker huijs van haer comp^{te}. aen „de Oostzijde ende van seker huijs dat LEENDERT HENDRICKSZ VOLMARIJN, hare „andere zoon van haer comp^{te}. is hebbende, streckende voor van de stræet Noort- „waert op soo verre als het vóors. huijs ende erfve van haer comp^{te}. ende van „voorn. LEENDERT HENDRICKSZ. hare soone, daer dit gelegateerde huijs tusschen is „staende, is streckende, vrij van lasten ofte custingpenninge”. Zes jaren daarna, op 2 October 1645 „des avonts omtrent de clocke seven” liet ADRIAENTGE LEEN- „DERTS, wed. van HENDRICK CRIJNSE, poorteresse, zieckelijck zijnde, ten haren „huize, Westzijde van de Hoochstræet, buijten de Oude Schiedamsche poort”, denzelfden notaris komen. Toen passeerde zij een testament, waarbij zij dat van 13 Juni 1635 approbeerde voor zoover het accordeerde met het nu gemaakte, en benoemde zij tot universele erfgenamen de kinderen, nagelaten door CRIJN HEN- DRICKSZ, haar oudsten zoon zal. ged., voor de eene helft, en „t kindt of kinderen, „die LEENDERT HENDRICKSZ hare andere zoon sal mogen procreeren in de weder- „helft, ende bij gebreke van deze de kinderen van CRIJN HENDRICKSZ, maer dan „zal LEENDERT HENDRICKSZ trecken zijn legitime portie ende vruchtgebruick van „t deel zijner kinderen hebben, onder toezicht van Weesmeesters”. 2) Nadat zij dus zóó voorzichtig mogelijk had besloten ten aanzien van haar tweeden zoon, aan wien zeker iets haperde, kon zij den laatsten adem uitblazen. Zij stierf in de laatste dagen van de tweede week van Januari 1646 „op den Dijck over de Swaen”. 3)

Op 1 Febr. 1646 benoemden de Weesmeesters, ingevolge het laatste testa- ment, ADRIAEN HAVELAER, secretaris van Hillegersberg, tot curator over de goederen, die bij dat testament gemaakt waren „aen de kinderen die LEENDERT „HENDRICKS mochte komen te procreeren, ende (in cas hij sonder kinderen mochte „komen te overlijden) aen de kinderen van CRIJN HENDRICKSZ, sal. ged., daarvan

1) Prot. not. J. VAN ALLER, Reg. 5, bl. 172.

2) Prot. not. N. A. VOGEL, Reg. 3 bl. 196; Reg. 4 bl. 132.

3) Doodenregister der Weeskamer. De naam van haar man is door den klerk verkeerd geschreven.

„de verm. LEENDERT HENDRICKS het vruchtgebruick is competerende”¹⁾. Op 23 Febr. 1646 leverde ADRIAEN HAVELAER met de voogden over de kinderen, nagelaten door CRIJN HENDRICKS VOLMARIJN, bij de Weeskamer in den inventaris van al de goederen enz., nagelaten door ADRIAANTGE LEENDERTS, weduwe van HENDRICK CRIJNSEN²⁾. Van die goederen kwam de eene helft aan de kinderen van CRIJN HENDRICKSZ; twee zesde parten „daervan het usufruit LEENDERT „HENDRICKSZ ende den eijgendomme desselfs kinderen is gemaect ende denselven „LEENDERT HENDRICKSZ voor het resterende seste part, te saemen voor de andere „helfft.” De inventaris beschrijft den „inboedel, lijwaet, wolle cledere”; goud, zilver of juweelen waren er niet; wel tin-, koper- en ijzerwerk. De volgende schilderijen worden genoemd:

1. „Een copij nae FRANS FLORIS van Damasones, heel groot, op doeck.
2. Een stuck op doeck, van de coninck Salomon ende de coninghinne van Seba.
3. De contrefcijsels van HEIJNDRICK CRIJNEN & ARIAENTGEN LEFNARTSZdr. met haere drie kinderen; wort geseijt bij de ouders begeert te sijn dat hetselve naer hun overlijden soude comen op de outste soon in leven sijnde ende dienvolgende nu op LENERT HENDRICKSS ende van hem op de outste van de kinderen van sa. CRIJN HENDRICKSS. Twelcke hier dient pro memorie.
4. Een groot soort langh van Jacob & Esau — ARIJEN FRANSS.³⁾
5. Een guldens maet vant varcken in de ketel, nae DROOCHSLOOT.
6. Een stuck nae WAPPER van Jephtha.
7. Drie fruitagietges sonder lijst. Twee cleyne fruytagitges met baleijne lij s
Noch een sonder lijst. Een ossenhoofd. Een rondeken fruijtagie. Drie conterfcijsels van de kinderen. Noch twee van de vader & moeder.”

Verder was er het gewone hout-, glas- en aardewerk en porcelein, benevens enkele boeken. Aan geld was voorhanden 618 gld. De vaste goederen waren: een huis aan de Westzijde van de Hoogstraat, buiten de oude Schiedamsche poort; drie huisjes, naast elkander, aan de noordzijde, en acht huisjes, naast elkander, aan de zuidzijde van de „Schilderstræet.” De meeste huurders dezer huisjes waren nog huur schuldig.

Den 28^{en} Mei 1647 deden de voogden en de curator aan de Weeskamer rekening en verantwoording van hunne ontvangsten en uitgaven. De inboedel, met de schilderijen, was op 26 Januari in het openbaar verkocht, en bracht

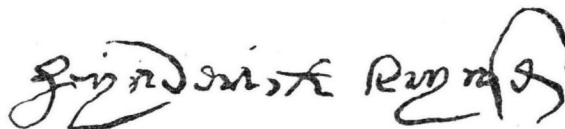
1) Voogdijboek. Reg. 5.

2) Inventarisboek der Weeskamer, Reg. VVV bl. 345 verso tot 353.

3) Bedoeld is A. F. VERWILT.

netto op 856 gld. 11 st. De huizen werden in het openbaar verkocht op 11 Febr. 1646; ook het derde huisje aan de noordzijde van de Schilderstraat, dat ADRIAENTGE LEENDERTSZ had gelegateerd aan de kinderen van CRIJN HENDRICKSZ. Dit bracht op 1069 gld. 8 st. en 12 penn., maar deze som werd niet onder de ontvangsten opgenomen, hoewel LEENDERT HENDRICKSZ beweerde dat zij op den staat der scheiding moest worden gebracht, omdat zijn legitime portie uit dit gelijk uit de andere goederen moest worden begroot. De overige huizen, benevens de achterstallige huren van huizen, kamers en kelders, brachten ruim 18,774 gld. op. De geheele ontvangst bedroeg f 20,248, 10 st. en 12 penn.; de uitgaven aan schuldbrieven der verkochte huizen, enz. waren 11,265 gld. 2 st., 4 penn., zoodat het saldo bedroeg 8,983 gld. 8 st. en 8 penn.

HENDRICK CRIJNSE moest, wegens zijne talrijke transacties, dikwijls zijn naam teekenen. Voor zoover wij weten, gebruikte hij nooit den naam VOLMARIJN, en teekende hij tot omstreeks 1624 HENDERICK, daarna

CRIJN HENDRIJKSZ VOLMARIJN.

Daar zijne geboorte in geen doopboek werd opgeteekend, en ons geen acte ter hand kwam, welke het jaar zijner geboorte aangeeft, meenen wij naar den datum van zijn trouwen te mogen aannemen, dat hij omstreeks 1604 in het leven trad. Op 6 Febr. 1628 verscheen hij op het stadhuis om getrouwd te worden. De inschrijving in het Stadstrouwregister luidt: „CRIJN HENDRICKS van Rotterdam, „Jongman, wonende buiten de oude Schiedamsche poort, ende TRIJNTGE PIETERS, „van Delfshaven, wede van PIETER NABELS, woont aen 't Steijger binnen dese „stede. Present alle burgemeesters”. Zijne vrouw was, gelijk reeds elders is gezegd, een oudere zuster van ARIAENTGE PIETERS, met wie HENDRICK MAERTENSZ SORCH op 20 Febr. 1633 trouwde, en eene dochter van PIETER JACOBSZ. HOLLAER en INGETJE ROCHUS. Den 19 Mei 1623 was zij, ook op het Stadhuis, getrouwd met PIETER NABELS, die in het Trouwregister bij abuis genoemd wordt NAPELS ¹⁾,

¹⁾ De inschrijving luidt: „PIETER NAPELS, ionckgesel, woonend binnen Rotterdam, ende TRIJNTGE PIETERS, jonge dochter, woonend op Delfshaven, sijn getrouwt ten dage, jare als naestvoren”, d. i. 19 Mei 1623.

en waarschijnlijk een zoon was van Dr. EDUARD NABELS. De HOLLAERS waren Remonstrant, de familie NABELS behoorde tot de Doopsgezinde gemeente, genaamd de Waterlanders, welke de meer vrijzinnige was en later ook vereeniging met de Remonstrantsche gemeente wenschte. De betrekking, waarin de vader van CRIJN HENDRICKS tot Dr. ED. NABELS stond, kan aanleiding hebben gegeven tot dit huwelijk.

Zeer spoedig na zijn trouwen, op 20 Mei 1628, werd CRIJN HENDRICKS, voor 205 gld. in gereed geld en een rentebrief van 1280 gld., eigenaar van een huis, welks ligging in den Giftboek wordt beschreven: „int Westvierendeel binnen dese stede, besuiden de Hoochstraet aen de Haven tusschen de Spoeije ende Mercktveld, belent ten westen de gemeene stege”.¹⁾ In dit huis bleef hij wonen tot zijn dood, o. a. volgens de testamenten, welke hij ten zijnen huize liet maken op 8 Dec. 1632 en 16 Febr. 1644, en die de kortere maar voor ons duidelijker opgaaf behelzen, dat dit huis gelegen was op het „Smalle Steijger bij het Speuij”. Toen hij het eerste van deze testamenten door den notaris N. A. VOGEL (Protocol, Reg. 2, bl. 67) maken liet, lag hij „sieck te bedde”. Tot zijne universeele erfgename benoemde hij zijne vrouw, en hij bepaalde, dat deze aan de kinderen, als zij mondig waren geworden, zou uitkeeren „in alles de somme van 300 car. gld. als legitime portie”. Hij wilde van geen voogden weten en sloot de weeskamer uit. „KRIJN HEIJNDERIJCKS VOLMARIJN” — zóó teekende hij dit stuk — herstelde echter van zijne ziekte. Nog geen twee maanden na den dood van zijn vader, op 14 Dec. 1637, passeerde hij bij den notaris A. HUIJSMAN (Prot. Reg. 8, bl. 171) de acte, welke reeds in dit Tijdschrift, negende jaargang bl. 222 werd medegedeeld, waarbij hij het huis aan de Noordzijde van de Schildersteeg, dat hem door zijne ouders was geschonken (blijkens het testament, door zijne moeder op 9 Dec. 1639 bij den notaris A. VOGEL gepasseerd), verkocht aan SIMON DE VLEIEGER voor 900 gld., te betalen in schilderijen, en waarvan de overdracht door zijne vrouw, met eenigszins gewijzigde voorwaarden, eerst plaats had op 30 Juli 1638²⁾. Indien TRIJNTGE PIETERS dit doen moest om afwezigheid van haren man, dan was deze eerst kort te voren vertrokken. Immers, op 1 Mei 1638 gaf hij, als echtgenoot van TRIJNTGE PIETERS, met HENDRICK MAERTENS SORCH, zijn zwager, en ROCHUS PIETERS HOLLAER, zijn schoonbroeder, en voor twee andere zwagers, bij den notaris J. VAN ALLER ANDRIESZ. (Prot. Reg. 13, bl. 444), machtiging aan de voogden over de kinderen van een vierden zwager, om de helft van een

¹⁾ Gifteboek Reg. 21, bl. 105. In de acte wordt hij genoemd „QUIRIJN HENDRICKS schilder, getrouwt TRIJNTGE”.

²⁾ Zie *Rotterdamsche Historiebladen*. Gifteboek, Reg. 26, bl. 106.

huis te Maassluis te verkoopen. Hij deed dit, gelijk de anderen, als erfgenaam van zijne schoonouders. De procuratie, welke zijne vrouw in staat stelde de overdracht op 30 Juli te doen, was trouwens — blijkens die acte — gepasseerd op 19 Juli van hetzelfde jaar. Waar hij zich toen bevond en hoe lang hij weg bleef, dat kunnen wij niet zeggen. Het eerste bewijs dat hij weder te Rotterdam was, is eene acte van 12 Juni 1640, gepasseerd bij den notaris A. KIEBOOM (Reg. 6, bl. 120), door hem medeondertekend, waarbij „GEURT SCHILTHOUWER, jegenwoordich woonend binnen Montfoort”, aan zijne moeder transporteerde de huurpenningen van het, op 24 Juli 1631 door hem van HENDRICK CRIJNSE gekochte huis en van drie kelders, op den hoek van den Schiedamschen Dijk en de Schildersteeg. Op den 21^e Juli daaraanvolgende werd graf No. 53 in de Prinsekerk op zijn naam gezet.¹⁾

Met een enkel woord is reeds gezegd, dat hij den 16 Febr. 1644 bij den notaris N. A. VOGEL (Reg. 4, bl. 95) een testament passeerde. In drie opzichten verschilt dit testament van het vorige, dat dan ook herroepen werd. Men ziet iets van dat verschil reeds in den aanhef: „CRIJN HENDRICKS VOLMARIJN ende „TRIJNTGE PIETERS, echte man ende wijff, poorter ende poorteresse, mijn notaris „wel bekendt, gesondt van lichame”. Het andere verschil is, dat nu de eerst stervende den langstlevende erfgenaam maakt, mijs deze hun kind of kinderen opvoede, en hun tezamen, als zij tot mondigen staat zijn gekomen, uitkeere — niet meer 300, maar 3000 gld. als hun legitime portie.

Hoe gezond onze schilder zich ook voelde, zijn laatste uur zou spoedig slaan. Het Register van overledenen toch meldt, dat hij in 't laatst der week van 20 tot 27 Augustus 1645 stierf: „KRIJN HEIJNDRICKS, de vrouw TRIJNTGE PIETERS, „op 't Cleijn Steijger bij 't Spui”. Ook bij zijn laatste testament had hij de Weeskamer uitgesloten, en zijne vrouw tot voogdes benoemd, met macht om een of meer bekwame personen te assumeeren, en toen zijn moeder in Januari 1646 overleden was, werden den 1^{en} Februari op TRIJNTGE's verzoek, waarschijnlijk om de uitgebreide administratie over de nu openvallende erfenis, ADRIAEN PAULUSS en CORNELIS GIJSBERTS VAN ARCKEL door de Weeskamer aangesteld tot medevoogden.²⁾ Deze heeren hadden echter ternauwernood hunne taak aanvaard, of TRIJNTGE PIETERS stierf. In het Register der overledenen staat, in de week van 8—15 April 1646: „TRIJNTGE PIETERS, wed^e van CRIJN HENDRICKSZ „schilder, op 't Cleijn Steijgertje bij 't Spui”. Nu benoemde de Weeskamer op 11 April — vóór dezen datum was zij dus overleden — „ROCUS PIETERSZ.

¹⁾ *Rott. Historiebladen.*

²⁾ Voogdijboeken. Reg. 5.

HOLLAERDT, coopman, ende HENDRICK MAERTENSS (SORCH) schilder" tot medevoogden van moederszijde over de weeskinderen. ¹⁾ De voogden ADRIAEN PAULUSS en VAN ARCKEL verkochten, op den 16 Mei, drie huizen aan de zuidzijde van de „Schilderstraat”, welke opbrachten 3502 gld. 15 st. ²⁾ Op 24 Mei verkochten de vier voogden het huis op het „Cleijne Steijger bij 't Spuije”, volgens de oude giften, ook die van 20 Mei 1628, het huis dus waarin CRIJN HENDRICKS en zijne vrouw hadden gewoond, en waar — zooals wij nu vernemen — uithing „'t Hemelrijck”, voor 5467 gld. 10 st. ³⁾ Den 29^{en} Augustus verkochten de voogden van vaders zijde twee huizen aan de zuidzijde van de Schildersteeg, voor 2283 gld. 3 st. 12 penn. ⁴⁾ en den 26 Oct. twee huizen aan de noordzijde en twee aan de zuidzijde van de Schildersteeg, voor 4243 gld. 7 st. Den 11 Jan. 1647 werden verkocht een huis aan de westzijde van den Schiedamschen Dijk en twee huizen aan de zuidzijde van de Schildersteeg, voor 7311 gld.; en eindelijk op den laatsten Januari 1647 nog een huis aan de zuidzijde van die steeg, voor 1233 gld. 4 st. 8 penn. ⁵⁾

Van grooter interest is voor ons de inventaris der goederen, nagelaten door TRIJNTGE PIETERS, weduwe van CRIJN HENDRICKSZ VOLMARIJN, die op 12 Maart 1648 bij de Weeskamer werd ingediend door ADRIAEN PAULUSS, HENDRICK MAERTENSS SORCH, TEUNIS GIJSBERTSS. VAN ARCKEL, nevens ROCHUS PIETERSSS HOLLAER, voogden. ⁶⁾

In dezen inventaris, welke, jammer genoeg, zeer slordig en onduidelijk geschreven is, worden genoemd ruim 200 schilderijen. Op onderstaande lijst zijn de stukken, welke aan denzelfden schilder worden toegekend, zonder nadere omschrijving, bijeengeteld, zoodat het cijfer achter den naam des schilders aanduidt het aantal werken van zijne hand.

Een schilderij van ROELOF COETS. 3.	Een schilderij van SIMON DE VLIAGER. 3.
Een schilderij van THOMAS WIJCK. 3.	” ” ” PR. MULIER.
Een schilderij van JAN PIETERSZ VERSCHUER. 7.	Een tempeltje van ANTHONIJ DE LORIJNE.
” ” ” VAN DER AST. 2	Een stuckie van PR. DE BLOODT. 7.
” ” ” HENDRICK MAERTENSS	Een dito van JAN PIETERSZ VERMOLEN.
” ” ” SORCH. 2.	Een dito van MUJTTGIES (?) 3.
” ” ” BRAMER. 7.	Een stuck van MUJLTGES.
De vijf sinnen van Falomedes (PALAMEDES).	Een stuck van A. MUJLTGES. 2.
Een schilderij van JAN TEUNISS. VERMEULEN. 2.	Een stuck van MULTIES.
” ” ” JAN OLOFS.	Een dito van ABRAHAM VAN BEIJEREN. 3.

1) *Voogdiboeken*. Reg. 5.

2) *Gifteboeken*. Reg. 30 bl. 96.

3) *Gifteboeken*. Reg. 30, bl. 102.

4) *Gifteboeken*. Reg. 30, bl. 134 en 135.

5) *Gifteboeken*. Reg. 30, bl. 154 en 158.

6) Inventarisboek der Weeskamer. Reg. YYY, bl. 174.

- Een blompottie van ABRAHAM VAN BEIJEREN.
 Een stuck van ORLEANS. 2.
 Een tempeltje van de l'hoorme (DE LORME) 3.
 Een vijf sinnetjes van QUORGE (?)
 Een stuckie van PIETER HATTICH. 6.
 Een bankettie van GERRIT VAN VUCHT. 30.
 Een stuckie van PALAMEDES.
 " " " VAN DER POEL. 2.
 Een trontigen van den porter. (DE POORTER?)
 Een stuckie van Pr. VERMOLEN.
 Een ovaaltgen van LAMBERT ROCHUS. 12.
 Een copiecken van LAMBERT ROCHUS. 31.
 Twee spaeneties van VAN DER VUCHT.
 Een spaentgie (?) van G. VAN DER VUCHT. 7.
 Een stuckie van STOOP.
 Een dito van A. C.
 " " " JAN HERMSS. VINCK. 28.
 " " " FRANS D'HULST. 14.
 " " " GROENENWEGEN. 2.
 " " " BLEIJCKER. 2.
 " " " JACOB WAIJER. 2.
 " " " HENDRICK DE MEIJER.
 Een bordeeltge op doeck.
 13 stucken van de passie van BREMER.
 (BRAMER?)
 Een stuck van VILLARIS (J. VILLEERS.)
 Een ovaal van " "
 Een stuk van JACOB VOLARIS "
 Een stuck van VILAERS. 8. "
 Een stuckie van BUIJTEWECH.
 Een doeckie van HONDEPOTEN
 (HONDECOETER?). 2.
 Een stuck van WIJNTRACK. 2.
 Een dito van DIRCK STOOP.
 20 stuckges van de passie van HIPSE MARTENSS.
 Een ovaal van VINCK.
 Een stuckie van VINCK. 4.
 Een doeck van CASTEIJN.
 Een stuck van HEDA. 2.
 Twee troontjes van RIJNBRANDT. (REMBRANDT.)
 Een stuck van COUWENBERCH. 2.
 Twee stuckies van een vrou geschildert.
 Een stuck van H. B.
 Een stuck van ALST.
 " " " DIRCK DARENTS.
 Een copytge van Pr. CREIJN (PIETER CRIJNSE
 VOLMARIJN). 3.
 Een copietge van Pr. CREIJN 4 "
 Een spaentie van PIETER CREIJN. "
 Een stuck van PIETER CRIJNEN. "
 Een stuck van BENIAMIN CUIJP. 4.
 Een dito van J. COLIBIER.
- Een dito van DROOGSLOOT. 2.
 Een stuck van MARTEN STOOP. 2.
 Een copie na JORDAENS.
 Een stuck van PIETER VROOMANS. 6.
 " " " PIETER CLAESS. 2.
 " " " ADRIAEN VAN VENNE. 22.
 " " " ISACK OSTADE.
 " " " GERRIT VAN DER VUCHT. 18.
 " " " PIETER VAN DUEREN. 6.
 Een lantschap van JOOST DEN VOLDER.
 Een stuckie van " " "
 Een stuck van PIETER DUIJVELS.
 " " " FRANS HALS.
 Een tronije van JAN VAN VLIEDT.
 Een stuck van VAN LEEUWE. 2.
 Een watertge van JAN PIETERSS. VER-
 SCHUEREN. 2.
 Een stuck van WILLEM BONDEL. 8. (WILLEM
 VAN DEN BUNDEL.)
 Een copietie van WOUTER CNUIJF. (W. KNIJF.)
 Twee stucken van dito.
 Een stuck van FLORIS VERSHOTEN. 10.
 " " " CORNELIS CRUIJS.
 " " " ?
 " " " PIETER VAN AS. 2.
 " stucktje van VERHAGEN.
 " " " PIETER QUAST.
 " stuck " LAMBERT WILLEMS.
 " " " SALOMON RUIJSDAEL.
 " " " FRANS OLIVIERSS.
 Twee " en een lantschap van ELSEVIER.
 Een " van ?
 " " " OSTADE. 3.
 Twee Ovaaltges van SARA VAN RIJSE.
 Een stuck van ?
 Een stuck van Saul.
 Een stuck van Fr. VERMOLEN. 3.
 Een stuck van WILLEM COOL. 4.
 Een copytge van VINCK.
 Een van JAN TENISS. (J. T. VERMEULEN).
 Een stuck van den ouderdom.
 " " " CNUIJF.
 " " " VERMOLEN. 2.
 " " " OVERBEECK.
 " " " FRANS BRUIJL.
 " " " C. L.
 " " " HERMANSS. VINCK.
 " " " POT.
 " " " JACOB PEIJ.
 " " " Pr. MOLIER. 2.
 " " " NERANUS.
 " " " VERMEULEN.

Een stuck van DIRCK VERHAERT.	Een nachtie van C. S. V. S.
" " " COLS.	" copijtge van B. VAN LEEWE.
" " " JACOB SEVERIJN (SAVERIJ?)	" stuck van CRIJN HENDRICKSS. (VOLMARIJN)
" " " HEEMSKERCK.	" stuck van ARIE JANS.
" " " ROELOF PIETERS.	" " " GOIJER (VAN GOIJEN?)
" " " S. B. R.	" " " P. COELS.

Op deze lijst volgt een rubriek „Paneelen & ongenomineerde schilderijen als dosijnwerck & anders”, welke worden opgegeven naar de maat, en:

- 5 groote soorten wesende schetsen van JAN WOUTERS.
- 6 salvators wesende schetsen van JAN WOUTERS.
- 2 tornojen van CRIJN HENDRICKS (VOLMARIJN.)
- 2 stoetertges van SAFTLEVEN.
- 5 stuckies vol beelddetges om landschappen mede te stoffeeren.
- 138 schilderijen met vergulde lijsten soo groot als clijn.
- 107 schilderijen met swarte lijsten.

Van de boekschulden noteeren wij:

De suster van SIJMON DE VLEIGER debet per reste van geleverde kaes 9 stuivers.
 JAN VAN BEIJEREN van geleverde winkelwaren 8 gld. 2 st. 8 penn.
 JACQUES DE GROOT van geleverde verwe 16 gld. 10 st.
 VINCENT CASTELEIJN tot Amsterdam van geleverde verwe 9 st.
 PIETER VROLOO, den soon van MOIJSES, is schuldich over kaes 2 gld. 5 st. 6 penn.
 MATSIJS BORLO, voor welke schult PIETER MOIJSES gesproocken heeft, over verwen
 4 gld. 17 — 8.

JAN SPANGAERT debet over geleverde verwen.....	1 gld. — 13 st. — 12 p.
AERT JANSZ. debet uts.....	1 — 14 — 8
De bailgow van Heenvliet uts.....	9 — 8 — 0
PIETER VAN SANDER uts.....	10 — 0 — 0
CLAES CLAESS uts.....	14 — 11 — 8
JAN ANDRIESS. uts.....	6 — 12 — 8

VAN DER VENNE schilder in den Hage staet schuldich 49 gld. 9 st. dewelcke schult hij seijt te niet gedaen te hebben door leverantie van schilderijen aen CRIJN HENDRIKSS., hetgeen hij heeft bewesen.

BRAMER den schilder tot Delft, staet schuldich te sijn 10 gld. 4 st., doch naderhandt bevonden betaelt te sijn.

PIETER GROENEWE(GEN) tot Delft.....	debet 4 gld. 16 st.
WILLEM BUIJTENWEECS (BUIJTENWECH).....	" 8 — 10 — 4
ABRAHAM SACTLEVEN.....	debet per reste 29 — 2 — 10
JAN VAN HALE.....	debet 0 — 17 — 8
GERRIT VAN DER VUCHT, tot Schiedam.....	" 37 — 9 — 0
HUIJBERT CAIJMAX.....	" 2 — 17 — 0
PIETER VROMANS schilder.....	" 14 — 5 — 14
JACOB MOURISS schilder.....	" 11 — 10 — 0
JACOB ARIJENSS schilder.....	" 10 — 8 — 10
HEIJN DE MEIJER.....	" 14 — 15 — 10
TRIJNTGE Nicht off LAMBERT ROCHUSS.....	" 19 — 4 — 4
CONINCK den schilder.....	" 0 — 16 — 0
CORNELIS VAN ERVEN (CORN. VAN NERVEN).....	" 3 — 2 — 4

PIETER DE BLOODT.....	debet	ogld.	2 st.	6
EGBERT WOUTERSS. schilder.....	„	15	— 2	— 6
JAN WOUTERSS. schilder.....	„	22	— 15	— 14
GIJSBERT JOOSTEN schilder.....	„	64	— 4	— 12
VILLARIS (J. VILLEERS).....	„	66	— 17	— 8

Uit dezen inventaris blijkt, dat CRIJN HENDRICKSS. VOLMARIJN, dien wij nergens vermeld vonden als koopman in schilderijen, gelijk met zijn vader het geval was, dien handel dreef wellicht op grooter schaal, en dat zijne weduwe deze zaak, zoowel als den winkel van verfwaren behield, en tevens kruidenierswaren verkocht. Het laatste blijkt ook uit andere inventarissen. Wij vonden o.a. in den inventaris der nalatenschap van ADRIAEN LEENDERTS, welke op 23 Febr. 1646 bij de Weeskamer werd ingeleverd, dat aan „TRIJNTGE PIETERS, weduwe „van sal. CRIJN HENDRICKSZ over cruijdenierswinckelwaren” kwam 12 gld. 14 st. En dit is niet vreemd; de vrouw van SORCH hield een linnenwinkel en de vrouw van DE LORME een lakenwinkel.

Een groot aantal bekende schilders, wier werken tot ons zijn gekomen, zelfs een FRANS HALS, de OSTADE's, SAL. RUIJSDAEL, A. VAN BEIJEREN, ADR. VAN DE VENNE, waarschijnlijk REMBRANDT ook, waren in het magazijn van CRIJN HENDRICKSZ. VOLMARIJN vertegenwoordigd. Maar ook treffen wij er verscheidene schilders aan, slechts bij naam bekend, en niet weinigen, wier naam tot dusver niet was vernomen. Van enkelen zouden wij uit de Rotterdamsche Archieven nog wel iets kunnen mededeelen, maar wij stellen dit liever uit om ons nu slechts met de VOLMARIJNS bezig te houden.

De voogden vonden de administratie over de nalatenschap te bezwarend, en de Weeskamer benoemde den 8^{en} Mei 1648, op hun verzoek ARENT SIMONS VERMEIJ tot administrateur „over de goederen der weeskinderen van CRIJN „HENDRICKS VOLMARIJN aenbestorven, soo door doode ende overlijden van „ARIAENTGE LEENDERSdr. haerlieder grootmoeder van 's vaederszijde als van „TRIJNTGE PIETERSdr. haer moeder”.¹⁾ Uit de nalatenschap der eerste was, blijkens rekening der voogden van 18 Nov. 1647, den kinderen bij de scheiding op 28 Mei 1647 aanbedeeld 9272 gld. 3 st. 4 penn., waarvan 9221 gld. 13 st. was belegd in obligaties en 71 gld. 13 st. was betaald.

Op 12 Maart 1648 deden de voogden rekening van hunne administratie tot den dag waarop VERMEIJ deze had overgenomen. Uit deze rekening teekenen wij aan, dat aan verkoop van schilderijen was ontvangen 122 gld. 10 st. 12 penn., aan DIRCK WILLEMSS voor lijsten was betaald 25 gld., aan trekpenningen bij het

¹⁾ Voogdijboek. Reg. 5.

verkoopen van schilderijen 75 gld. 10 st. en dat de begrafenis-kosten hadden bedragen 80 gld. 4. Belegd was voor een bedrag van 4000 gld. en de voogden gaven aan VERMEIJ hun kasgeld 1487 gld. 3 s. 8 penn. De rekening van den administrateur VERMEIJ behelst belangrijke gegevens. Hij had ontvangen van :

ABRAHAM SAFTLEVEN voor 180 schilderijen	357 gld.	7 st.	
A. CAIJMAX voor 105 schilderijen.....	208	—	18
JAN MOLIJN voor 21 schilderijen	92	—	0
N. CALFSPOOT voor 1 schilderie.....	30	—	0
MAGDALEËNTGE ter saecke voors.....	8	—	4
JAN den drager „ „ „	17	—	0
LEENDERT HENDRICKSS ter saecke voors.....	15	—	0
Voor verscheijde schilderijen, gelijst ende ongelijst, genumbreert als niet genumbreert, bij LEENDERT HENDRICKSS VOLMARIJN van desen boedel gecoft.....	1034	—	10
AMBROSIUS VAN DER LAEN voor 1 schilderie	11	—	0
CAIJMAX voor 12 schilderijen.....	42	—	0
MICHEL MARINUS ebbenwercker voor 17 schilderijen	48	—	18
JAN CORNELISS HASEVOET mede oer koop van schilderijen	10	—	18
N. VERLOO schilder, ter saecke voors.....	59	—	0
ANNETGE HENDRICKS, voor een paneel.....	1	—	3
H. MARTENSS SORGH voor een boecken gout.....	16	—	0
WILLEM VAN DER DUIJN voor winkelwaren	1289	—	10
Verscheijden schilderijen bij DIRCK VAN ROIJEN vendumr. in 't openbaer verkocht.....	3371	—	18
Mede verscheijden schilderijen door voorn. vendumr. in 't openbaer verkocht.....	1724	—	1
Voor het goud en de juweelen enz. in den boedel.....	1668	—	9

Onder de boekschulden staat: „WILLEM BUIJTEWECH aen doeck 8 gld 10 st. 14 penn. doch alsoo hij den doeck van 3 gld. wederom heeft geleverd, soo is bij den rendant alleen ontfangen 5 gld. 10 st. 14 penn.”

Tevens leert deze rekening de kinderen van CRIJN HENDRICKS kennen. Onder afzonderlijke rubrieken vinden wij er de uitgaven gedaan, ten behoeve van PIETER, JACOB, JAN en INGETJE CRIJNEN. Deze kinderen waren nog minderjarig, en de administrateur beheerde nog verscheidene jaren hun erfenis. Hij deed dit op 15 April 1651, op 13 Augustus 1655, toen ook tegenwoordig was „PIETER de outste der kinderen”. Op 25 November 1655 had de boedelscheiding plaats, maar INGETJE was toen nog minderjarig, en eerst op 24 Juli 1658 diende de administrateur zijne laatste rekening in, als administrateur over INGETJE VOLMARIJN, minderjarige dochter van CRIJN HENDRICKS VOLMARIJN, in tegenwoordigheid der voogden en van „JACOB ALLERDEIJ, koopman tot Amsterdam”, den echtgenoot van INGETJE. ¹⁾

¹⁾ In de *Rotterdamsche Historiebladen* wordt INGETJE de dochter van LEENDERT HENDRICKS VOLMARIJN genoemd, wordt JACOB niet vermeld en JAN ouder geacht als PIETER.

Toen CRIJN HENDRICKS VOLMARIJN gestorven was, werd hij ter ruste gelegd in het graf No. 53 in de Prinsekerk, dat hij op 21 Juli 1640 had gekocht.¹⁾ Hij schreef zijn naam

Hoogstwaarschijnlijk had GER. VAN SPAEN op hem het oog, toen hij in zijne *Beschrijving der stad Rotterdam* verzekerde: „VOLMARIN was een uitstekend historijschilder”. Maar dit kan ook op CRIJN's zoon JOHANNES slaan.

Er is, voor zoover ik weet, maar één schilderstuk van zijne hand tot ons gekomen. Dit is in het bezit van Jhr. REPELAER, op de uit CUIJP's geschiedenis bekende buitenplaats Dordtewijck, bij Dordrecht. Een kolossaal doek, hoog ongeveer M. 2.20 en breed ongeveer M. 1.50. Het stelt Jezus en de Emmausgangers voor. Achter een tafel zit Jezus, het hoofd omhoog geheven en voor de borst een brood houdende, dat hij met beide handen breekt. Zijn haar, knevel en kinbaard zijn blond. Hij draagt een paarsblauw kleed met rood overkleed, dat over den linkerschouder valt. Zijn gelaat is verlicht door de kaars, welke op de tafel staat, naast een schotel met een gebraden kip, een porceleinen kommetje en een tinnen kannetje. Rechts zit de eene Emmausganger, een jongman, met gevouwen handen, half geopenden mond en verstomd gezicht. Voor hem een broodje en meer naar voren een Dortsch rijnwijnglas en een mes. Ook deze jonge man heeft blond haar, knevel en sik. Hij draagt een blauwgrijs kleed met zwarte belegsels en omslagen en een wit omgeslagen boord met rood lint toegestrikt. Links zit de tweede Emmausganger. Deze houdt de rechterhand voor de kaars, zoodat men de vlam niet ziet, waarvan de gloed tusschen zijne vingers door op de gezichten der drie personen en op de tafel valt. Hij heeft dik krullend haar en draagt een langen baard; zijn overkleed is bruin; een gordel omsnoert zijn midden; een wit wollen kleed ligt in plooiën over zijn benedenlijf. Achter hem staat een jongen, met het gelaat naar voren, die op beide handen een tinnen schotel met een pastei draagt. Rechts van zijne handen ziet men nog 't hoofd van een grijsaard op den achtergrond.

Het stuk, vooral het licht, herinnert sterk aan de Utrechtsche school,

¹⁾ *Rotterdamsche Historiebladen* bl. 724.

en dit is geen wonder, want hij was een leerling van zijn vader, die uit Utrecht te Rotterdam kwam. Het stuk is geteekend, op grooter schaal:

C H *Volmarin*
A° 1631

LEENDERT HENDRICKSZ. VOLMARIJN.

Deze schilder, de jongste der beide zonen van HENDRICK CRIJNSE, is reeds genoemd bij de vermelding van de testamenten zijner ouders. Het maakt geen voor hem gunstigen indruk, dat deze hem voorbijgingen en tot erfgenaam van de helft hunner nalatenschap aanwezen „het kind of de kinderen, welke hij in wettig huwelijk sal mogen procreëren”, en dat „bij gebreke van dese” de kinderen van zijn broeder de geheele nalatenschap zouden krijgen, en hij slechts zijn legitime portie en het vruchtgebruik van het deel dat aan zijne kinderen was toebedacht. Die bepaling staat reeds in het testament van 13 Juni 1635, en werd bij dat van October 1645 gehandhaafd.

Toch was LEENDERT in 1645 reeds sedert verscheidene jaren gehuwd. In het Stadstrouwregister staat op 27 Febr. 1639 (de *Rotterdamsche Historiebladen* zeggen bij abuis 1637) ingeschreven het huwelijk van LEENDERT HENDRICKS VOLMARIJN, jongman, met SARA BASTIAENSdr. DE HAES, weduwe van ADRIAEN JACOBSZ KEIJZER. Dit huwelijk kan dus moeilijk geacht worden de oorzaak te zijn van de ontstemming zijner ouders. Nog minder kan als zoodanig beschouwd worden het feit, dat hij op 11 Januari 1644 voor f 1000 een huis verkocht ¹⁾, dat zijne ouders hem, blijkens het testament zijner moeder van 9 Dec. 1639 ²⁾, hadden geschonken en dat gelegen was aan de Noordzijde van de Schildersteeg, ten Oosten belend aan het huis, waarvan SIMON DE VLEIEGER eigenaar was, en ten Westen aan een huis, dat aan zijne moeder behoorde. ³⁾

Wat de oorzaak moge geweest zijn, uit het testament van zijne ouders en uit de aanstelling van een curator over de aan zijne kinderen togedachte erfenis door Weesmeesters — veertien dagen na het overlijden van zijne moeder — blijkt dat men hem die erfenis niet toevertrouwde. Misschien was hij een slecht financier. Dit vermoeden wij, omdat hij op 4 Mei 1639 eene schuldbekentenis

1) *Rott. Historiebl.* p. 724.

2) Protocol Not. A. VOGEL. D. 3, bl. 196.

3) *Gifteboek* Reg. 28 bl. 356.

van *f* 500 voor geleend geld passeerde bij den notaris A. VAN DER GRAEFF, waarvoor zijne moeder borg bleef; wat den 8^{en} Febr. 1641 weder geschiedde voor een bedrag van *f* 400.

Den 18^{en} Februari 1642 kocht hij voor *f* 900 een huis aan de Oostzijde van de Baanstraat. Toch verliet hij niet lang daarna de stad.

In de rekening der voogden van 28 Mei 1647 staat een post voor een bode „dat hij tot Leijden is gereijst om LEENDERT HENDRICKXS de tijding te „brengen dat zijn moeder ARIAENTGE LEENDERTS zal. overleden waere ende dat „hij LEENDERT HENDRICKSZ. soude gelieven tot Rotterdam te comen”. Een andere post op die rekening leert dat hij aan dit verzoek gehoor gaf, en dat hij te Leiden woonde. Die post luidt, dat hem, volgens gemaakt accoord, na de scheiding door de respectieve erfgenamen *f* 80 zou betaald worden „ter saecke „dat hij met sijne vrouw sedert 't overlijden van sijne moeder tot dat alle de „goederen vercocht waren, sijnde omtrent vier maenden, den boedel van 't sterff- „huijs heeft bewaert, ende soo lange van Leijden uijt zijn huijs heeft moeten sijn.”

LEENDERT vertoefde dus van Januari tot half Mei 1646 te Rotterdam. Uit de nalatenschap van zijne moeder kocht hij een huis aan de Westzijde van den Schiedamschen Dijk voor *f* 6200, die hij betaalde met *f* 2000 gereed geld en een rentebrief van *f* 4200, welke gepasseerd werd op 11 Jan. 1646. Wij kunnen niet zeggen, of hij te Rotterdam bleef, dan of hij naar Leiden terugkeerde. Zeker is dat hij in Juni 1646 te Rotterdam woonde. Dit blijkt uit de volgende acte uit het protocol van den notaris P. VAN LEEUW (Reg. 4, bl. 87) welke hem als kunstkooper kennen doet en ook merkwaardig is om de daarin vermelde schilders

Compareerden op 4 Juni 1646 MEIJNDERT AELBERTSZ. BUIJTENDIJCK, out 36 jaeren LAMBERT WILLEMSZ. SNIJERS, out 35 jaeren, JACOB BELLEVOJS, out 25 jaeren, ende CAEREL DE BAVOJS, out 21 jaeren of elcx daeromtrent (allen wonende binnen deser stede), Ende hebben ten versoucke van AUGUSTIJN VROLOO ende HENDRICK DE MEIJER, mede woonende alhier, geattesteert ende getuijcht hoc waer is, dat sij attestanten op huijden ten huijse van de voors. attestant MEIJNDERT AELBERTSZ BUIJTENDIJCK, herbergier alhier, hebben gehoort dat de requiranten met LEENDERT HEIJNDRICKS VOLMARIJN, mede woonende alhier, in woorden waren wegens 't staen van 't vercoopen haerder kunst, ende sijn. onder andere redenen metten anderen overkomen ende veraccordeert sijn dat hij VOLMARIJN van nu aff niet en sal vermogen met eenige kunst voor te staan ofte deselve te venten binnen ofte buijten Middelburch ende Vlissingen, ende dat deselve plaetse die hij VOLMARIJN in deselve stede in huijer heeft soo van hem selven ofte actie maeckende van sijn broeders CRIJN HEIJNDRICKSE VOLMARIJN zal. erfgenamen, bij de Requiranten in huiere sullen werden gebruijckt sonder eenich goet als vooren daer te mogen venten ofte vertieren, mits dat de Requiranten aen hem VOLMARIJN souden betaelen de somme van twaelf gld. sonder meer”.

Geteekend: Meijndert A. Buijtendijck, Lambert W. Snijers, Jacob Bellevoijs, Carel de Beauvois, en met het merk der getuigen Willem Steen en David Leendertsz.

Uit deze acte blijkt dat LEENDERT te Middelburg en Vlissingen een verkoopplaats had, en dat AUG. VROLOO en HENDRICK DE MEIJER door hem hun werk daar niet wilden laten verkoopen en zijne verkooplokale aldaar van hem huurden. Hij was dus ook kunstkooper, en dat hij dit op geen geringe schaal was, blijkt ons reeds uit de rekening op 12 Maart 1648 overgelegd door den administrateur der nalatenschap van zijn broeder, volgens welke hij uit die nalatenschap schilderijen kocht tot een bedrag van 1034 gld. 10 st. Met zijne schilderijen trok hij het land door. Dit blijkt ook uit den door Dr. A. BREDIUS¹⁾ medegedeelden inventaris van den boedel van ANTH. PALAMEDES, opgemaakt na den dood van diens eerste vrouw, welke op 16 April 1651 overleed. Daar staat onder de „incomende schulden” genoteerd: „LEENDERT VOLMARIJN, tot Haerlem, is schuldich (voor schilderijen) 8 gld.” Dit zal of een tijdelijk adres van den heen en weêr trekkenden kunstkooper zijn, of zien op een verkooplokaal dat hij te Haarlem had. Immers, in hetzelfde jaar stierf LEENDERT's vrouw, SAERTJE BASTIAENS DE HAES, en de aantekening in het Begrafenisregister, volgens welke zij in de week van 17 tot 24 Dec. 1651 werd begraven, noemt niet alleen haar man „LEENDERT HENDRIJKSZ schilder”, maar zegt ook dat zij stierf „op den Dijck over de Swaen”. Dit nu is het huis, dat hij uit de nalatenschap van zijne moeder had gekocht, en dat hij tot onderpand gaf, toen hij op 7 Januari 1650 verklaarde van de Weesmeesters f 734 te hebben ontvangen, die hij zou terugbetalen aan degenen, die, volgens het testament van zijne moeder, hiertoe gerechtigd waren tegen 5½ percent interest; het huis „aen de Westsijde van den Schiedamschen Dijck, streckende voor van de straet tot achter in de stads Vestsloot, geregistreerd op n°. 1055.”

Na den dood van zijne vrouw werd hij zelf ziek. Op 31 Dec. 1651 liet hij „sieckelijck zijnde” zijn testament maken door den notaris A. KIEBOOM (Reg. 9, bl. 144). Daar hij geen kinderen had, benoemde hij tot zijn „eenige ende universeele erffgenaem GERRITGE BASTIAENS DE HAES, zuster van zijne vrouw, terwijl hij bepaalde, dat wat er van zijne goederen na den dood van GERRITGE overschieten zou, moest komen aan de kinderen van MAERTGE BASTIAENS DE HAES, ofte bij vooraffsterven des affgestorvens descendenten.”

GERRITGE noch MAERTGE's kinderen hebben echter ooit een duit van hem geërfd. LEENDERT herstelde en op 8 Oct. 1655 werd, blijkens het Trouwboek der Gereformeerde kerk te Rotterdam, zijn ondertrouw aangeteekend met MARIA WILLEMS, weduwe van den schilder JAN WOUTERSZ VAN DER TIJT, en op 24 October kreeg hij attestatie om te Overschie te trouwen. LEENDERT verliet

¹⁾ *Oud-Holland*, D. 8, bl. 312.
Oud-Holland, 1894.

dus de Doopsgezinde Gemeente, en behalve dit behelst vermelde aanteekening nog eene verrassing. In 1651 woonde hij op den Schiedamschen Dijk, nu woonde hij „op 't Roosandt”. Men zou hieruit mogen besluiten dat hij achteruitgegaan was in zijne financiën. Toch had hij ook te Delft een huis in de Choorstraat, dat hij voor een halfjaar huurde tegen *f* 54, waarschijnlijk voor zijn kunsthandel. De weduwe van den schilder HANS VAN ASCH en haar zoon PIETER VAN ASCH, de landschapschilder, legden, naar aanleiding van dien huur, op 31 October 1655 eene attestatie af omtrent „LENERT HENDRICXSZ. VOLMARIJN, schilder binnen Rotterdam”.¹⁾

Toch bleef hij hier niet lang meer. Nog altijd bestuurde een curator het erfdeel, dat zijne ouders voor zijne kinderen hadden bestemd en waarvan hij de vruchten genoot. Toen ADRIAEN HAVELAER, de secretaris van Hillegersberg, gestorven was, benoemde de Weeskamer op 5 Oct. 1651 den notaris HARTMAN DE CUSTER in diens plaats²⁾. Op 18 Dec. 1654 deed deze bij de Weeskamer rekening van zijn beheer, sedert den dood van den vorigen curator. Op 7 Dec. 1656 deed hij nogmaals rekening, in presentie der voogden, en in deze acte staat dat LEENDERT toen eenigen tijd te „Sevenhuijsen” vertoefde.

Zeer spoedig daarna is LEENDERT gestorven; niet te Rotterdam, misschien te Zevenhuizen, maar daar zijn geen registers, waaruit dienaangaande zekerheid kan worden geput. Hij stierf diep in schuld. Den 15^{en} Januari 1657 stelde het Gerecht JOHANN DE VICHTER tot Curator over zijne nalatenschap aan, en op 4 Mei 1658 verkocht die Curator, blijkens den Giftbrief, voor 3746 gld. en 5 st. LEENDERT's huis aan de Westzijde van den Schiedamschen Dijk, dat volgens deze acte De Morgenstond heette, „ten prouffite van de gemeene crediteuren ende „schuldeijchers, die bij sententie van preferentie van dezen E. gerechte daertoe „bevonden sullen werden best gerechtigt te wesen.”

Zijn aandeel in de nalatenschap zijner ouders kwam nu aan de vier kinderen van zijn broeder CRIJN.

PIETER CRIJNSE VOLMARIJN.

Deze, de oudste zoon van CRIJN HENDRICKSZ. VOLMARIJN, werd tot schilder opgeleid. Wij vernemen dit uit de reeds vermelde rekening, welke door

¹⁾ *Oud-Holland* 1888, bl. 294.

²⁾ Voogdijboek, Reg. 6.

den administrateur der nalatenschap van zijne ouders ter Weeskamer, in tegenwoordigheid der voogden, ook van HENDRICK MAERTENSZ. SORCH, werd overgeleverd op 12 Maart 1648. Daar toch lezen wij:

- „Reijs ende teerkosten ten tijde de rendant met PIETER CRIJNE naer
„Utrecht trock om hem aldaer op de schilderkonst te besteden,
„11 gld. 16 st.”
- „Betaelt aen HENDRICK MAERTENSZ. SORGH over leer- ende kostgelt van
„PIETER voorn. 72 gld.”

Op 25 November 1655 had — gelijk reeds gezegd is — de scheiding der nalatenschap van zijne ouders plaats, en teekende hij, namens zijn broeder JACOB, de acte waarin hij verklaarde diens deel in die nalatenschap te hebben ontvangen.¹⁾ Wij mogen veilig aannemen, dat hij toen meerderjarig was, en waarschijnlijk geboren is in 1629, terwijl JACOB, blijkens deze acte, den 24^{en} September 1655 door de Staten van Holland en West-Friesland meerderjarig was verklaard.

In Mei 1665 trouwde PIETER. Op den 10^{en} van die maand werd in het stedelijk trouwregister aangeteekend de ondertrouw van „PIETER VOLMARIJN, „jongman, wonende op de Marckt, met CLARA DE HAES, weduwe van ABRAHAM „TEUNEMANS, woonende op de Blaeck, beide van Rotterdam”, en de gewone kanteekening leert, dat zij om te trouwen attestatie op Overschie kregen op den 14^{en} Mei, hetgeen — gelijk in de *Rotterdamsche Historiebladen* reeds geschiedde — waarschijnlijk moet verbeterd worden in 24 Mei. Vermoedelijk was zijne vrouw eene bloedverwante van SARA BASTIAENS DE HAES, de eerste echtgenoot van zijn oom LEENDERT HENDRICKSZ. VOLMARIJN, en van GEERTGE en MAERTGE BASTIAENS DE HAES, door dien oom bij zijn testament van 1651 bedacht.

Een goed jaar na zijn huwelijk werd hem een dochter geboren, en den 20^{en} Juni 1666 werd dit kind, naar zijne moeder TRIJNTGE genaamd, in de Gereformeerde kerk gedoopt. PIETER had dus de Doopsgezinde gemeente, waarin hij was opgevoed, verlaten. Den 28^{en} Sept. van hetzelfde jaar fungeerden hij en zijne vrouw als getuigen bij den doop van een kind van een vriend, PIETER VAN DER HAVEN, die bij de plechtigheid op 20 Juni had geadsisteerd.

De berichten aangaande zijn leven zijn schaars. In de *Rott. Historiebladen* werd reeds uit het oude kohier der graven in de Prinsekerk medegedeeld, dat hij van zijn broeder JOHANNES kocht diens recht op het graf van hun vader, en dat

¹⁾ Quittantien ter Weeskamer, Reg. I.

dit door dezen mondeling werd getransporteerd op 27 October 1667. Ik vermoed, dat hij dit deed naar aanleiding van het overlijden van zijn dochtertje, dat zijn eenig kind bleef.

Twee jaren later, op 9 Juli 1669, kocht hij een pakhuis en erf aan de Westzijde van de Leuvehaven, geregistreerd op no. 1399^b, voor *f* 8000, waarin *f* 200 begrepen was voor roerende goederen¹⁾. Op 13 Febr. 1674 was hij getuige toen zijn broeder JOHANNES een kind liet doopen in de Gereformeerde kerk. Ook in het Voogdijregister komt hij eenmaal voor, toen hij met JACOB ADRIAENSZ. DE KLERCK werd benoemd tot voogd over de kinderen van MARIA CLAESdr. en JAN TEUNISZ. DE BRUIJNE; op 19 Jan. 1674 diende hij den inventaris in²⁾. Hij stierf in April 1679 en werd den 15^{en} van die maand begraven. Zijne weduwe overleefde hem ettelijke jaren. Zij was in goeden doen, gelijk uit de talrijke acten blijkt, waarbij zij geld gaf op hypotheek.³⁾

Rest de vraag of hij werkelijk schilder is geweest. Dr. JAN SIJSMUS noemt hem in zijn Schildersregister voluit, en zegt erbij, dat hij „grootte beelde” schilderde, terwijl hij hem een discipel noemt van JORDAENS en BRABER.⁴⁾ Dr. A. BREDIUS teekende hierbij aan, dat voor BRABER gelezen moet worden BRAMER, en voor „PIETER KRIJNSE VOLMARIJN” CRIJN HENDRICKSZ. VOLMARIJN. Het is mogelijk dat Dr. SIJSMUS zich vergist heeft, dit overkomt hem niet zelden; maar CRIJN HENDRICKSZ. VOLMARIJN leefde van ongeveer 1604 tot 1645, zoodat zijn zoon meer een tijdgenoot van den docter was, die — gelijk Dr. A. BREDIUS deed opmerken — zijn register samenstelde tusschen 1669 en 1678. In de koopacte van het pakhuis op de Leuvehaven, wordt PIETER CRIJNSE VOLMARIJN „coopman” genoemd en in eene voogdijrekening, loopende van 30 Dec. 1674 tot 16 Nov. 1685⁵⁾, staan twee posten van „kousen, lijwaet en anders” geleverd door „PIETER VOLMARIJN”, maar dat is nog geen bewijs, dat hij niet ook schilderde. Op den inventaris der nalatenschap van zijne moeder, op 12 Maart 1648 ingediend, vonden wij vier stukken van PIETER CREIJN of CRIJNEN, en moeilijk kan hier een ander dan hij worden bedoeld.

Ik geloof echter dat Dr. SIJSMUS den door hem bedoelden VOLMARIJN, hetzij PIETER hetzij CRIJN, ten onrechte een leerling noemt van JORDAENS en BRAMER. Wij hebben gezien, dat HENDRICK CRIJNSE VOLMARIJN uit Utrecht

1) Gifteboek. Reg. 41, bl. 244 verso.

2) Reekeningen ter Weeskamer. Reg. 71, bl. 255 verso.

3) Gifteboek van 1689, enz.

4) *Oud-Holland*. D. 8, bl. 307.

5) Reekening ter Weeskamer. Reg. 78.

kwam; dat CRIJN HENDRICKSZ., zijn zoon, zich inspireerde op de Utrechtsche school, waarschijnlijk reeds omdat hij een leerling van zijn vader was, en dat PIETER CRIJNSE naar Utrecht ging om schilderen te leeren. Redenen genoeg, om al deze VOLMARIJN's in verband te brengen, niet met de twee genoemde meesters, maar met de onder CARAVAGGIO's invloed staande Utrechtsche school, waarmede ook het eenige overgeblevene werk van hunne hand, dat van CRIJN HENDRICKSZ. onmiskenbare verwantschap toont.

Pieter Crijnse Volmarijn

JOHANNES CRIJNSE VOLMARIJN.

Deze, de derde zoon van CRIJN HENDRICKSZ. VOLMARIJN, was waarschijnlijk vrij wat jonger dan PIETER. Immers, op 29 Mei 1659 werd SIMON VAN DER MEIJ, op verzoek der voogden door de Weesmeesters aangesteld als administrateur van zijne goederen, in de plaats van ARENT SIJMONSZ VAN DER MEIJ, die het beheer had gehad over de bezittingen van alle kinderen¹⁾, en op 21 Mei 1661 deed SIMON VAN DER MEIJ rekening van zijn beheer over JOHANNES' aandeel in de nalatenschap van zijne ouders en over het hem toekomende deel in de nalatenschap van zijn oom LEENDERT. De administrateur had voor hem ruim 4968 gld. ontvangen en ruim 274 gld. uitgegeven. JOHANNES werd tevens uit de voogdij ontslagen.²⁾

Ook hij verliet de Doopsgezinde gemeente. Op 24 Juli 1667 werd in het Trouwregister der Gereformeerde kerk aangeteekend de ondertrouw van JOHANNES VOLMARIJN, jongman, wonende op de Leuvehaven, met JOHANNA SAM, jongedochter, wonende in de Wijnstraat, beide van Rotterdam, en den 7^{en} Augustus kregen zij attestatie om te Overschie te trouwen. Zijne vrouw was eene dochter van WILLEM SAM, wijnverlater, en SARA ROOME, en was op 14 Oct. 1633 in de Gereformeerde kerk gedoopt. Haar vader was in de laatste week van October

1) Voogdijboek, Reg. 6.
Quittantien ter Weeskamer Reg. I.

1666 overleden, en JOHANNES nam, namens zijne schoonmoeder, op 30 Juni 1670 f 4000 op van de voogden der minderjarige kinderen van wijlen den Vice-admiraal DE WITH tot het bouwen van een nieuw huis.¹⁾ Den 10^{en} Juni 1669 lieten JOHANNES en zijne vrouw in de Gereformeerde kerk eene dochter doopen, die SARA werd genoemd naar zijne schoonmoeder, welke met zijne zuster, INGETJE ALLARDIJN, de plechtigheid bijwoonde. In de laatste week van Februari 1671 werd dit kind begraven. Op 1 December daaraanvolgende waren beide echtgenooten, en op 6 April 1673 was hij getuige bij den doop van twee kinderen zijner zuster INGETJE. Een jaar daarna, op 13 Febr. 1674, konden deze en PIETER VOLMARIJN getuigen zijn bij den doop van zijn zoon WILLEM. Dit kind werd begraven in de eerste week van Mei daaraanvolgende. Hij kreeg nog een paar kinderen, die hij allen, op één na, verloor.

Op 27 Mei 1676 trad JOHANNES nog op als executeur van het testament der weduwe van HENDRIK METTER.²⁾ Een halve maand daarna stierf hij. Op Maandag, 15 Juni 1676 werd hij begraven. Blijkens het Register der overledenen, woonde hij toen in de Wijnstraat „achter de Hollantse tuijn”.

Bij het testament, dat hij op 21 Aug. 1670 had gepasseerd bij den notaris VITUS MUSTELIUS, had hij zijne vrouw aangesteld tot voogdes over hun kind met macht om een of meer voogden te surrogeeren. Van deze bevoegdheid maakte zij gebruik, en op 23 Maart 1678 benoemden de Weesmeesters, op haar verzoek, tot medevoogden JORIS SAAGMAN en WILLEM DE WOLFF, doch de laatste slechts „tot JACOB ALDERDINGH (of ALLARDIJN, de man van haar schoonzuster INGETJE) gereconvalesceert sal zijn”³⁾. JOHANNA SAM had goede reden om dezen bijstand te vragen. Immers, op 2 Maart 1678 werd in het Trouwregister der Gereformeerde kerk aangeteekend haar ondertrouw met DIONIJS ALLARDIJN, jongman, van Bremen, en den 10^{en} April kreeg zij attestatie om te Barendrecht te trouwen. Zij bleef te Rotterdam wonen. Den 23^{en} Mei passeerde zij met haar tweeden man een testament bij den notaris ZEGER VAN DER BRUGGE. Eer zij dit zal gedacht hebben, moest dat testament in werking treden, want zij stierf reeds een goede week later. In het Register van overledenen staat in de week van 29 Mei tot 4 Juni 1678 als gestorven geboekt: JOHANNA SAM, de man DIONIJS ALDERDIJN, in de Wijnstraat, in den Eijckenboom, (nalatende) 1 onmondige”. Zij had tot voogden over haar kind benoemd Mr. WILLEM

1) Renteboek. Reg. 25.

2) Gifteboek. Reg. 44.

3) Voogdijboek. Reg. 8.

VERBOOM, Schepen, die zich „om wettige redenen” excuseerde, en DIONIJS JACOB ALLARDIJN.¹⁾)

Van JOHANNES VOLMARIJN vond ik slechts één schilderij vermeld. In den catalogus van het schilderijenkabinet van Mr. C. GROENINX VAN ZOELN, te Rotterdam geveild op 25 Juni 1800, luidt No. 44:

J. VOLMARIJN. — Abraham's offerande, levensgrooten figuren, kloek en krachtig geschilderd. Doek, hoog 80, breed 60 Rijnl. duimen.

Het werd voor *f* 19 toegewezen aan eenen MENSING.

Johannes Volmarijn

¹⁾ Voogdijboek. Reg. 8.

